

Tre slag's krig

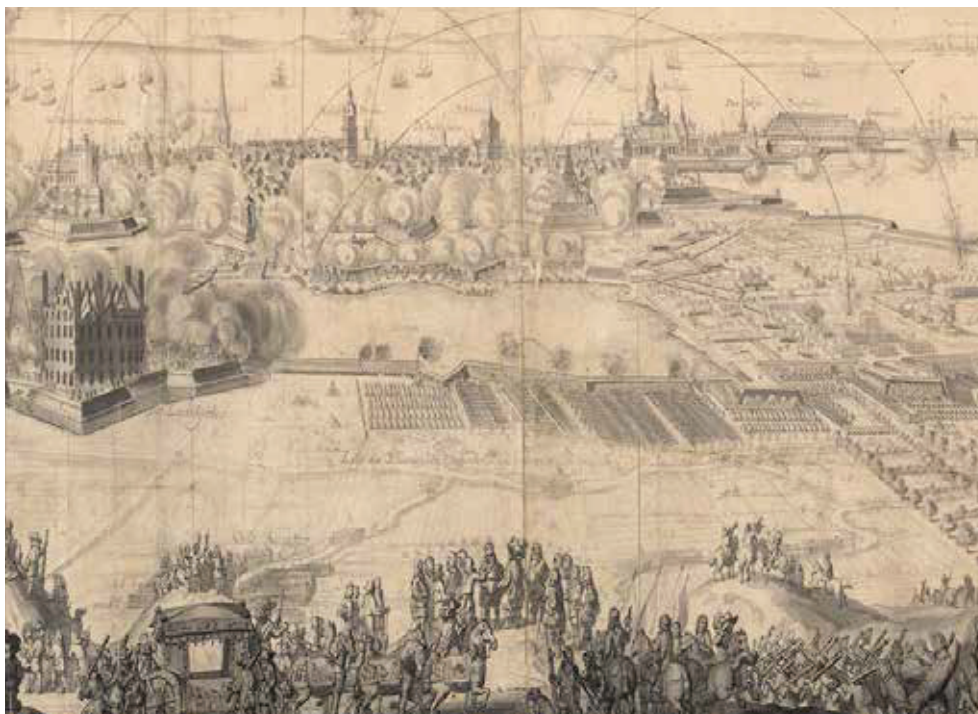

Københavns vold, august 1658

I sensommeren 1658 gik en 12-årig dreng rundt på Københavns vold og fulgte levende med i alt det spændende, der skete. Mange steder var der intens aktivitet. Mænd og kvinder i alle aldre slæbte trillebørene og kurve med jord til at udbedre de dele af volden, der ikke var i fuld forsvarsmæssig stand. Der skulle store mængder jord til, for når volden var tilpas høj, skulle der også fyldes jord i de store vidjeflettede skansekurve, der fungerede som ly for vagtposter, kanoner og artillerister. Langs hele befæstningen, fra Frederiks Kastel i nord (nu Kastellet) til Løngangen, den overdækkede bro ud til Slotsholmen mod syd (nu Stormgade ved Nationalmuseet), stod soldater på vagt og holdt øje med fjenden.

Og fjenden? Det var den svenske konge Karl 10. Gustav (1622-1660, konge fra 1654) og hans 10.000 soldater – en hær, der havde sejret så længe, at den havde glemt, hvad et nederlag var, sagde man.

Det var en broget skare, der befolkede volden på dansk side. Veteraner fra den seneste krig mod svenskerne og udskrevne bønder gnubbede skuldre med modne folk fra borgervæbningen og unge mennesker fra de nyoprettede kompagnier af frivillige, der var rekrutteret blandt universitetets stude-

Den svenske belejring af København kørte helt efter bogen: Kuglerne flyver fra begge sider, de svenske løbegrave til højre i billedet zigzagger sig ind mod Vesterport, i Sundet vogter den svenske flåde, i mellemgrunden ses den svenske lejr i ly af de forladte ydre forsvarsværker, og på en gravhøj på toppen af Brønshøj overvåger den svenske konge og hans mænd begivenhederne. Tegning af Erik Dahlberg (1625-1703). || Uppsala Universitetsbibliotek

rende, købmandssvende og håndværkersvende. Men der var styr på det. De professionelle soldater bemandede de udsatte bastioner, mens de uerfarne og frivillige bevogtede de lige stykker af volden mellem bastionerne. Hver især havde de ansvar for at forbedre den bid af befæstningen, de selv skulle forsvare. Og der blev ikke kun kæmpet med fysiske våben. Morgen og aften holdt byens præster andagt ved volden for alle de spejdende og arbejdende.

Ude foran København lå fjenden, svenskerne. De havde forskanset sig bag byens ydre, men forladte forsvarsværker i en linje fra Østre Retranchement (nu den sydlige del af indre Østerbro) langs søernes yderside ned til Vestre Retranchement (nu indre Vesterbro). Mellem dem og volden lå et øde område, hvor der få uger forinden havde været forstæder med haver og lysthuse. De var resolut blevet brændt

ned for ikke at give fjenden mulighed for at søge dækning, når de forsøgte at nærme sig volden. Det gjorde de jævnlige – enten for at rekognoscere eller for at arbejde på de zigzagformede løbegrave og de beskyttende feltskanser. Gjorde de det, blev de mødt af ild fra de danske kanoner, som svenskerne på deres side efter bedste evne forsøgte at besvare og neutralisere. Men også på dansk side var der byggeaktivitet. Det stod hurtigt klart, at befæstningens mest udsatte punkt var Vesterport, og derfor opførte man foran den en fremskudt åben skanse (ravelin) og styrkede i det hele taget volden med brystværn på toppen og stormpæle ned mod voldgraven.

Det var dybt fascinerende, mente drengen, at iagttage den svenske belejringstaktik på nærmeste hold. Han var med, når kuglerne fløj fra begge sider. Her blev hans livslange glæde ved krudt og kugler grundlagt. Den skulle siden blomstre i en serie energiske, men stort set resultatløse krige. Den store dreng hed Christian, og hans ledsagere tiltalte ham som ”Eders Kongelige Højhed”, for han blev senere kong Christian 5. (1646-1699, konge fra 1670). Han var nemlig søn af Frederik 3. (1609-1670, konge fra 1648), og han var ikke den eneste kongelige på volden. Hele dagen gik og red hans far rundt for at holde moralen oppe, og det samme gjorde hans mor, den kun 30-årige, atletiske og energiske dronning Sophie Amalie (1628-1685). Det var ikke ufarligt, for selv om kanoner var upræcise, kunne en tilfældig kugle ramte plet. Det skete for oberst Kjeld Lange (ca. 1620-1658), chef for købmandssvendenes og de studerendes frivillige regiment, da han under et udfald den 3. september stod og iagttog kampene.

”Jeg vil dø i min rede”

Den 7. august 1658 var Karl 10. Gustav og hans mænd gået i land i Korsør, og dagen efter var rygtet nået til

København. Fornuftige folk havde rådet Frederik 3. til at flygte med skib til Norge og vente på hjælp fra udlandet, men han havde udtalt de siden bevingede ord: "Jeg vil dø i min rede", og forberedt sig på det værste. Da svenskerne den 10. august var ankommet foran København, var de blevet mødt af nedbrændte og rygende forstæder. Karl 10. Gustav havde overvejet en øjeblikkelig storm på byen, men indledte i stedet den 12. august en regulær belejring. I begyndelsen havde de svenske styrker ikke haft særlig meget og især intet tungt artilleri. Efterhånden fik de dog skaffet mere, og fra sidst i august begyndte de at sende glødende kugler ind over byen. Takket være et velorganiseret brandvæsen og rettidig omhu – fjernelse af hø og halm fra lofterne – lykkedes det aldrig at skyde byen i brand, og antallet af døde og sårede var forbløffende lavt. Spektakulært var det dog, da en jernkugle på 12 pund en søndag morgen før gudstjenestetid fløj ind gennem et vindue i Vor Frue Kirke, knuste det stolestade, hvor kvinderne plejede at sidde, og forskubbede en træ søjle. Så kunne alle gyse ved tanken om, hvad der kunne være sket – og føle sig beskyttet af Gud.

Også til vands skete der noget. Den 9. august, dagen efter nyheden om det svenske angreb havde nået København, var en ildevarslende svensk eskadre på syv skibe ankommet til Sundet og havde kastet anker ud for Dragør. Dagen efter indledte de en blokade af havnen. Det var muligt, fordi den danske flåde allerede var lagt op for vinteren, og matroserne var sendt hjem. Den svenske flåde blev siden forstærket i flere omgange og opretholdt en ret effektiv blokade, så byen var indesluttet. Både til lands og til vands. Selv om den danske flåde var sat ud af spillet som operationel enhed, ombyggede man hurtigt nogle store pramme, der som flydende kanonbatterier fik stor betydning. Den ene lå i det

nordre havneløb ud for Østre Retranchement og blev kaldt "Den Stumprumpede Hund", den anden på lavt vand i Kalveboderne kaldte svenskerne "Svinetruget". De lave og solide pramme var svære at ramme og kunne bære tungt skyts, der egnede sig fortræffeligt til at smadre de svenske brystværn og skanser inde på land.

Allerede den 13. august, dagen efter den egentlige belejring var begyndt, gennemførte forsvarerne det første udfald. Ti dage senere, kl. et om eftermiddagen den 23. august, angreb 700 frivillige fodfolk assisteret af to delinger ryttere de svenske stillinger foran Vesterport. I tre timer var danskerne herre over området, hvor de plyndrede, dræbte og systematisk ødelagde de svenske løbegrave. Især de studerende og matroserne udmærkede sig. De huggede alt og alle ned, også dem, der havde overgivet sig og bad for deres liv. Selv om ordet krigsforbrydelser er

**Blandt Rosenborgs
kuriøse skatte er dette
skakspil med brikker
udskåret i kalksten.
De to sæt konge og
dronning er lavet, så
de ligner det danske og
det svenske kongepar,
til venstre Frederik 3.
og Sophie Amalie, til
højre den fedladne Karl
10. Gustav og Hedvig
Eleonora (1636-1715).
Frederik 3. fik aldrig
revanche, men små
frække detaljer som fx
den svenske dronnings
manglende krone og
andre her ikke synlige
hjælp nok på humøret.
|| Kongernes Samling/
Rosenborg**

moderne, var den slags også dengang imod krigens love. De danske studerende og sømænds handlinger bør dog næppe ses som fanatisme eller udtryk for nationalt had, selv om svenskerne også dengang var arvefjenden. Der var snarere tale om entusiastiske amatørers manglende erfaring og selvkontrol. Fra dansk side hævdede man, at de svenske tab var ca. 1.000, mens de danske ikke engang havde ti døde og sårede.

Svenskerne blev dog kloge af skade. De trak store styrker af fodfolk tættere på løbegravene og opførte feltskanser, hvor arbejdere og vagtposter kunne trække sig tilbage og vente på forstærkninger. Det satte stort set en stopper for de danske udfald. Samtidig kunne svenskerne notere en tilsyneladende vigtig sejr, nemlig Kronborgs fald. Den 16. august havde Karl 10. Gustav ladet sin mest betroede mand, det militære geni rigsadmiral Carl Gustav Wrangel (1613-1676), indlede belejringen af den danske nøglefæstning ved Sundet. Kronborg var velforsynet, men bemanningen på 400 mand lidt i underkanten, og officererne lå i splid med sig selv.

Afgørende blev dog ikke så meget moralen – Frederik 3.s ordre om at kæmpe til sidste mand og som sidste udvej sprænge slottet i luften var urealistisk for professionelle soldater – som befæstningens stand. Den var især ind mod byen forældet og dårligt vedligeholdt. Wrangel kunne derfor gennemføre en belejring helt efter bogen. Han førte løbegravene frem til voldgraven, skød bastionen ved siden af porten i stykker og smadrede brystværnet, så forsvarerne ikke kunne bevæge sig sikkert på volden. Så var der fri bane til at skyde en breche i volden. Efter et første tilbud om kapitulation efterfulgt af ødelæggende artilleribeskydning var fæstningen moden til overgivelse. Den 6. september marcherede de danske styrker ud under flyvende faner og

brændende lunter. Svenskerne overtog ikke kun slottets velforsynede ammunitionslager, men også kanoner med stor kaliber, som de straks transportererede til København. Strategisk skulle det vise sig, at besiddelsen af Kronborg fik minimal betydning, fordi Sundet ikke lod sig spærre, men moralsk var tabet alvorligt.

I takt med at svenskerne fik flere kanoner, intensiverede de beskydningen. Vesterports tårn blev skudt i grus, og kuglerne fløj ind over byen, men der var kun få skader. Værre var, at de svenske løbegrave – langsomt, men sikkert – nærmede sig Vesterport, og at forsyningsituationen i byen begyndte at blive kritisk. Det hændte ganske vist flere gange, at mindre skibe med forsyninger sneg sig ind til byen sydfra, og danske kapere erobrede også nogle svenske fartøjer. Stor opsigt vakte det,